

Helsinški komitet za ljudska prava
u Bosni i Hercegovini
Helsinki Committee for Human Rights
in Bosnia and Herzegovina

IZVJEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA U BOSNI I HERCEGOVINI

(analiza za period januar – decembar 2007.)

Ante Fijamenga 14 b, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
tel: (++387 33) 660 809, 660 811; fax: (++387 33) 661 853
Internet: www.bh-hchr.org; E-mail: office@bh-hchr.org

Uvod

Zastoj u provođenju reformi i ponovno zaoštavanje političkih odnosa na međunacionalnoj osnovi, osnovne su karakteristike protekle godine. Unatoč tome, Bosna i Hercegovina je parafirala Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom ostavljajući tako otvorenom mogućnost ubrzanja reformskih procesa, uključujući i one na području uspostave pravne države i poštovanja ljudskih prava i sloboda, a time i približavanja ulasku u EU.

Da je 2007. godina u suštini izgubljena, sa stanovišta provođenja reformi i neophodnih promjena, najbolje ilustruje podatak da je od predviđenih 135 zakona, na nivou Bosne i Hercegovine, usvojeno svega 27. U oblasti ljudskih prava, nadležno Ministarstvo je u parlamentarnu proceduru uputilo svega 13 % predviđenih i planiranih zakona. Ovome treba dodati da Bosna i Hercegovina nije uspjela ispuniti dvije trećine uslova koje je Evropska unija postavila u prioritetima i uslovima evropskog partnerstva tako da se spisak neispunjenih uslova penje na 72. Konačno, BiH zauzima 84. mjesto u svijetu, prema podacima Transparency Internationala, kada se radi o percepciji korupcije, što takođe ilustruje stanje u kome se zemlja nalazi sa stanovišta vladavine prava.

U Federaciji BiH nisu ispoštovane ni neke odluke Ustavnog suda uključujući i one koje se odnose na neustavnost Zakona o državnoj službi u Federaciji BiH i Zakona o pravima boraca i članova njihovih porodica! Odgovornost za to snosi premijer Federacije BiH.

Treba napomenuti da ni prošle godine nije okončana reforma institucije Ombudsmana za BiH iako je krajnji rok bio 31. decembar 2006. godine. Nastavak agonije sa jedinom, na papiru preostalom institucijom za zaštitu ljudskih prava na nivou Bosne i Hercegovine, odraz je suštinske nezainteresovanosti vlasti da se štite ljudska prava i uspostave odgovarajući mehanizmi i institucije za njihovu zaštitu. Ovim su praktično ljudska prava prepuštena nevladinom sektoru koji u datim okolnostima nije u mogućnosti da odgovori na sve izazove u ovoj oblasti.

Stanje na polju ljudskih prava dodatno opterećuje činjenica što još uvijek nisu privedeni pravdi glavni akteri zločina počinjenih u Bosni i Hercegovini – Radovan Karadžić i Ratko Mladić i što kasne napore ka uspostavljanju istine i izgradnji pomirenja.

Treba takođe naglasiti da kasni pronalažanje i identifikacija lica koja se vode kao nestala što predstavlja, između ostalog, kršenje ljudskih prava članova njihovih porodica.

U protekloj godini su učestali napadi premijera Republike Srpske Milorada Dodika i drugih čelnika njegove stranke na predstavnike civilnog društva i jedan broj novinara i nezavisnih medija. Posebno je na udaru bio Transparency International i njegov izvršni direktor Boris Divjak. Ove pojave zaslužuju najoštriju osudu demokratske javnosti jer predstavljaju opasnu i ozbiljnu prijetnju temeljnim vrijednostima demokratije i otvorenog društva. Autoritarni odnos i pritisak na nezavisne organizacije i medije ozbiljno ugrožavaju ne samo slobodu izražavanja već prijete temeljnim vrijednostima društva.

Povratak izbjeglih i raseljenih

Trinaestu poslijeratnu godinu 3.743 povratnička domaćinstva dočekala su bez električne energije, a u 43 bosanskohercegovačke općine na 106 lokacija, zvanično, još uvijek živi više od 2.700 porodica u kolektivnim centrima. Nezvanično, na još stotinjak lokacija smješteno je

barem 1.500 ljudi koji nisu ničija briga i koji nemaju nikakav status. Riječ je mahom o starim i bolesnim ljudima koji ne žele da se vrate u svoje predratne domove izgubivši tako izbjeglički ili raseljenički status, a da u novom mjestu boravka nisu riješili krov nad glavom. U 2008. godinu preneseno je gotovo 45.000 zahtjeva za obnovu stambenih jedinica, odnosno više od 140.000 ljudi sa izraženom željom za povratak čeka na pomoć.

Uz podatak da je tokom 2007. rekonstruisano nešto više od 5.500 stambenih jedinica lako je izračunati da bi dosadašnjim tempom obnove trebalo još osam godina da se udovolji primljenim zahtjevima. A novi pristizu svakodnevno.

Samo na obnovu predratnih kuća i stanova u opštinama Srebrenica, Bratunac, Zvornik, Vlasenica i Milići, te u Mjesnu zajednicu Žepa u ovom trenutku čeka 6.200 porodica, odnosno oko 18.000 raseljenih.

U 2007. godini je zabilježen zanemariv rezultat u provedbi Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, naročito kada su u pitanju tzv. manjinski povratci, a posebno tzv. održivi povratak. Ocjenu temeljimo na monitoringu, neposrednom obilasku povratničkih opština te podacima povratničkih i raseljeničkih udruženja i velikog broja nevladinih organizacija.

UNHCR u 2007. bilježi oko 6.000 povratnika navodeći da se od 1996. do početka oktobra 2007. kućama vratilo 446,215 izbjeglih i 577,750 raseljenih lica. Ukupno 1.023.965 povratnika. To je nešto više od 46,5% od 2,2 miliona ljudi za koje je konstatovano da su u periodu 1991. – 1995. napustili mjesta predratnog boravka.

Komisija za izbjeglice i raseljena lica Bosne i Hercegovine u decembru 2007. je otišla korak dalje sa podatkom kako je zaključno sa 2007. godinom registrirano više od 60 posto povrataka i obnove! Moguće, samo pod uslovom da je ova izjava predsjednika pomenute komisije u vezi sa podatkom da je od, za obnovu prijavljenih, 445.000 objekata obnovljeno njih 260.000. Ali to se nikako ne može dovoditi u vezu sa procentom stvarnog povratka ljudi. Vlasti nikada nisu pravile diferencijaciju između povratnika koji su samo ušli u posjed imovine i onih koji su ostali da žive u njoj. Među primarnim ciljevima provedbe Aneksa VII bilo je i vraćanje socio demografske strukture bosanskohercegovačkog društva koja je bila narušena ratnim dejstvima. U tom pravcu nije ništa učinjeno. BiH je danas podijeljena na gotovo čiste etničke teritorije, a posljedice ratnih migracija su samo produbljene kroz dugogodišnje opstrukcije i administrativne prepreke vlasti svih nivoa. Pouzdane podatke o stvarnom povratku nigdje ne možete dobiti ni na terenu kao ni one koje govore koliko su obnovljenih i popravljenih kuća vlasnici zamijenili ili prodali.

Podaci Ministarstva za izbjeglice i raseljena lica Vlade RS-a govore da u ovom entitetu ima oko 60.670 raseljenih lica sa priznatim statusom. Izbjeglica je oko 9.000. Većina tih ljudi došla je iz Republike Hrvatske, ali su državljani Bosne i Hercegovine i po sadašnjim zakonima ne mogu dobiti status izbjeglica, jer takav status ne mogu dobiti u sopstvenoj državi. U tom entitetu još 5.757 porodica je u alternativnom smještaju ili u neakvim smještajnim kapacitetima uključujući kolektivne zakupe koji nisu ništa drugo nego kolektivni centri, a gdje su uslovi najlošiji. Za 2.450 porodica Vlada RS plaća individualni zakup.

U izvještaju Federalnog ministarstva raseljenih lica i izbjeglica se navodi da se u BiH od potpisivanja Dejtonskog sporazuma vratilo 1.020.289 izbjeglica i raseljenih lica - u Federaciju BiH 740.878, u Republiku Srpsku 258.029 i u Brčko distrikt 21.382 ljudi. U svijetu boravi i živi oko 1.344.000 Bosanaca i Hercegovaca, podaci su diplomatsko-konzularnih predstavništava BiH i UNHCR-a. Ministarstvo inostranih poslova je na poslaničko pitanje u Parlamentu BiH - koliko naših ljudi živi u svijetu - preciziralo da 838.000 građana BiH živi i

boravi u evropskim zemljama, 450.000 u SAD i Kanadi, u Australiji 50.000, u Aziji 3.800 i Africi 1.700.

S druge strane, u Savezu udruženja izbjeglih i raseljenih lica BiH, ističu da je ukupan broj povratnika u BiH za dvije trećine manji nego što to pokazuje posljednji izvještaj Ministarstva raseljenih lica i izbjeglica FBiH i navode kako se npr. u tom izvještaju 750 mostarskih porodica vode kao povratnici, no njihovi prijeratni domovi više ne postoje, jer su porušeni. Broj povratnika koje prikazuju ministarstva i drugi nivoi vlasti te međunarodne organizacije, po njima je, u stvari, ukupan broj onih koji su preuzeli svoju prijeratnu imovinu.

Gotovo je nemoguće naći povratničku sredinu u kojoj bi se procenat povratnika barem približio podacima koji dolaze iz UNHCR-a i ministarstava. Osim ranijih godina pominjanih Kozluka ili Janje vrijednije rezultate u povratku bilježi i Livanjski kanton gdje se vratilo oko 16.000 lica srpske nacionalnosti, ili 36 posto ove populacije prema popisu iz 1991. godine. Procentualno najbolji rezultati povratka zabilježeni su u općinama Kupres i Drvar. Na područje Kupresa vratilo se oko 5.400 lica, ili 49 posto od predratnog broja, a u Drvar 8.000 ljudi, ili 48% posto. U Bosansko Grahovo vratilo se oko 3.500 ili 41 odsto, a u Glamoč oko 4.500, ili 36 odsto. Ipak i u ovom Kantonu su rezultati devalvirani činjenicom da se u Općinu Livno vratilo manje od 400 lica srpske nacionalnosti ili oko devet posto, a u Općinu Tomislav - Grad 570, ili samo dva odsto.

U gradu Mostaru je 1991. godine bilo 34,6 posto Muslimana, a sada je Bošnjaka 42 posto. Hrvata je bilo 33 posto, a sada ih je 54 posto. Srba je bilo 18 posto, a sada ih je samo 2,2 posto. Prema podacima SGV-a u devet općina Sarajevskog kantona od početka procesa vratilo se 43.218 ljudi, a tokom 2007. samo 80. U opštini Ilidža je prema popisu iz 1991. godine bilo 43 posto Bošnjaka, a sada ih ima 87,8 posto. Bilo je 36,8 posto Srba, a sada ih je samo 4,7 posto. Bilo je 10 posto Hrvata, a sada ih je šest posto. Slična situacija je i u opštini Vogošća i u opštini Ilijaš. U Hadžićima je prema popisu iz 1991. godine bilo je 63 posto Bošnjaka i 26 posto Hrvata, a sada je 98,8 posto Bošnjaka, a samo 1,20 posto ostalih. U opštini Stolac bilo je 43,3 posto Muslimana, 20,9 posto Srba i 33,12 posto Hrvata. Sada je 78 posto Hrvata, 20 posto Bošnjaka i samo 2,0 posto Srba.

Na području Opštine Doboj živjelo je 1991. oko 16.000 Hrvata. Danas ih je deset puta manje, u Višegradu je Bošnjaka bilo oko 14.000 i vratilo ih se samo osam odsto. Po popisu iz 1991. godine, Srba je u Kladnju bilo 3.890. Do sada se vratilo 60 porodica, u grad samo tri. U Novom Selu, Općina Bosanski Šamac prije rata je bilo više od 250 porodica hrvatske nacionalnosti. Danas ih je samo 25. Na području Dervente obnovljeno je, naprimjer, oko 3.000 objekata, a potrebno je još oko 8.500. U selu Liskovica, udaljenom deset kilometara od Mrkonjić Grada prije rata živjelo je 186 hrvatskih porodica, a do danas je obnovljeno samo osam kuća. Od 13.209 Bošnjaka u Rogaticu se vratilo manje od 1.000. Među njima je samo šestero djece školskog uzrasta i to je univerzalna slika o starosnoj dobi povratničke populacije u cijeloj BiH. Od 9.805 Hrvata koliko ih je 1991. živjelo u Modriči vratilo se samo pet odsto.

Jedan od zaključaka Prvog kongresa izbjeglica, raseljenih lica i povratnika, održanog prošle godine glasi: „Službeni pokazatelji UNHCR-a i resornih ministarstava nisu pouzdani u smislu procjene koliko se osoba stvarno vratilo na svoja prijeratna prebivališta, jer su se u rezultate povratka u prošlosti evidentirali i povrat imovine i druge činjenice koje su vezane za povratak, ali nisu uvijek rezultirale stvarnim povratkom“.

Tu i jesu razlike u pojmanju provedbe Aneksa 7 između vlasti i, prije svega ljudi kojih se ovaj proces najviše tiče – a to su izbjegli i raseljeni. Oni, kao i najveći broj nevladinih organizacija gledaju koliko se ljudi istinski vratilo svojim predratnim kućama.

Znatan broj građana, u Sarajevu, Mostaru, Derventi, Zenici, Zavidovićima, Modriči, Travniku, ali i u ruralnim područjima ima samo rješenje da im se vraća imovina, međutim od te imovine nemaju ništa. Indikativno je da se u velikom broju slučajeva u gradovima na atraktivnim lokacijama odlukama opštinskih vlasti mijenjaju prostorni i urbanistički planovi čime se onemogućava prethodnim vlasnicima ili korisnicima uživanje imovine, a u pravilu u korist etničke grupe koja je u tom gradu većinska. Manjinski povratnici navode da je i dalje prisutan neravnopravni tretman kod dobijanja dozvola za gradnju ili rješavanje infrastrukturnih potreba.

Naša saznanje i ocjene su da se prema povratnicima, posebno manjinskim i dalje vrši diskriminacija kod zapošljavanja, pristupa zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju, osvarivanja prava na penziju i ostvarivanja različitih socijalnih prava.

Entitetske, kantonalne i opštinske institucije BiH ne poštuju Ustav BiH, odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, kao ni Odluku Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti naroda, što ima direktne posljedice na proces povratka izbjeglih i raseljenih osoba i njihovu integraciju u mjesta njihovog prijeratnog življenja. Više izvora navodi da je ispod jedan odsto povratničke populacije uspjelo dobiti posao.

U administrativnoj službi grada Banjaluke, ukupno je zaposleno 442 službenika, od kojih 85 posto čine Srbi, a 15 posto pripadnici drugih konstitutivnih naroda, odnosno pripadnici grupe ostalih, u opštinskim službama u Doboju je zaposleno 165 Srba, 15 Bošnjaka i četiri Hrvata. Da bi se zadovoljila nacionalna zastupljenost prema popisu iz 1991. godine, trebalo bi zaposliti još 61 Bošnjaka i 19 Hrvata, a otpustiti 90 Srba. U opštinama Sokolac, Pale, Višegrad, Foča broj uposlenih Bošnjaka i Hrvata može se izbrojati na prste.

Dok su Bošnjaci i Hrvati diskriminirani u Republici Srpskoj, u Federaciji Bosne i Hercegovine najugroženija su prava srpskog naroda. Podaci do kojih su došle prošle godine nevladine organizacije govore da je u prijeratnim općinama Sarajeva Vogošći, Centru, Novom Sarajevu, Ilijašu, Hadžićima, Ilidži, Starom gradu, zaposleno 893 Bošnjaka. To je deset puta više nego što je uopće Hrvata i Srba u tijelima tih općinskih administracija. Po tim podacima ukupno su zaposlena 42 Hrvata te 30 Srba.

Mada je Član 2. Zakona o državnoj službi Federacije BiH Ustavni sud FBiH proglasio neustavnim, neke opštine ga još primjenjuju. Podsjećamo, taj član govori o proporcionalnoj zastupljenosti konstitutivnih naroda i sadrži odredbu da se ustavni princip proporcionalne zastupljenosti baziranoj na popisu stanovništva iz 1991. neće primjenjivati u organima državne službe općina čiji su pojedini dijelovi, prema Dejtonskom sporazumu i prema odlukama Visokog predstavnika pripali drugom entitetu ili drugoj općini. Npr. u sarajevskoj Općini Stari Grad i načelnik i predsjedavajući Općinskog vijeća su iz reda Bošnjaka. Na nepoštivanje ustavnih principa upozoravala je grupa samostalnih vijećnika u Općinskom vijeću, ali načelnik odbija navode da se ovdje radi o gruboj povredi načela ravnopravnosti konstitutivnih naroda.

Prema zvaničnim podacima Skupštine Tuzlanskog kantona u administraciji te institucije zaposleno je 28 ljudi: 25 bošnjačke, dvoje hrvatske i jedno srpske nacionalnosti.

U Federalnom zavodu za zapošljavanje, od 47 zaposlenih 39 je Bošnjaka, četiri Srbina i tri Hrvata. U periodu od 2001. do 2006. godine, putem Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo, zaposleno je 89 posto Bošnjaka, tri posto Hrvata i 2,7 posto Srba.

U Bosni i Hercegovini postoje opštine gdje u javnoj administraciji, ustanovama i preduzećima nije uposlen ni jedan pripadnik brojčano manjinskoig naroda. U Bosanski Novi vratilo se 6.000 porodica. Niko od povratnika nije zaposlen, a manje od deset posto ih je ostvarilo pravo na zdravstvenu zaštitu.

U pravilu u BiH se ne primjenjuju ni zakoni o radu ni Zakon o lokalnoj samoupravi. Povratnici kojima je u ratu nasilno i nezakonito prekinut radni odnos, uz rijetke izuzetke, nikada nisu ostvarili bilo kakvo pravo uključujući i povratak na svoje radno mjesto, a apsolutno su im umanjena i prava u procesu privatizacije koja je često okončana i prije njihovog povratka.

Teške ekonomske prilike, nedostatak posla i apsolutno zakašnjeli programi tzv. održivog programa doveli su najveći broj povratnika na rub egzistencije i pojavu novog iseljavanja. Nepostojanje jedinstvenih penzionih i fondova za zdravstvenu zaštitu, mogućnosti na obrazovanje na maternjem jeziku takođe su i dalje ozbiljna kočnica provedbi Aneksa VII.

Sistem obrazovanja u BiH je još uvijek u velikoj mjeri podijeljen, i odgovara jedino većinskoj populaciji određenog teritorijalnog dijela zemlje. Obrazovne potrebe povratnika naspram većinskih zajednica u većini slučajeva su marginalizirane i neispunjene. Npr. u osnovnoj školi u Potočarima i pored činjenice da je 80 posto učenika bošnjačke nacionalnosti djeca uče po nastavnom planu Republike Srpske i na srpskom jeziku.

Tokom 2007. građanima je agresivnim istupima političkih lidera vladajućih stranaka još jednom afirmirana formula po kojoj je homogenizacija i teritorijalizacija nacije jedini recept za sigurnost i opstanak što je u dobrom dijelu uticalo na zastoju procesa povratka.

Zbog loših rezultata, posebno zbog velike administracije najavljena je i pripremljena revizija Strategije implementacije Aneksa 7. Dejtonskog sporazuma čije donošenje treba očekivati do kraja februara 2008. godine. Strategija koja je već podržana od Vijeća ministara ima četiri strateška cilja; povratak izbjeglica i raseljenih osoba u BiH, povrat imovine i stanarskih prava, rekonstrukciju stambenih jedinica povratnika i stvaranje uslova za održivost povratka. Ocjena Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice je da je potrebno još oko milijardu KM za oblast povratka, od čega oko 600 miliona KM za obnovu porušenih stambenih objekata i oko 470 miliona KM za održivi povratak.

Na rad državnog ministarstva za ljudska prava i izbjeglice osvrnuo se krajem septembra i visoki predstavnik u BiH Mirloslav Lajčak rekavši kako ministar u vladi BiH, zadužen za povratak pripada stranci koja se zalaže za povratak, a za godinu dana nije sazvaio nijednu konferenciju o povratku, iako za to prima plaću.

Stanje u pravosuđu

U proteklim godinama izvršene su brojne reforme u oblasti pravosuđa s ciljem da se poveća njegova efikasnost i uspostavi nezavisnost. U tom okviru je izvršena reforma zakona o parničnom postupku, krivičnih zakona kao i zakona o parničnom postupku. Izvršen je izbor sudija i tužilaca od strane novouspostavljenog Visokog sudskog i tužilačkog vijeća. Povećana su primanja sudija i tužilaca kao jedna od mjera koje su trebale da stvore preduslove njihove nezavisnosti. Osnovani su Sud i Tužilaštvo na nivou države.

Postojanje četiri pravna sistema u Bosni i Hercegovini, onaj na nivou BiH, dva u entitetima te onaj u Distriktu Brčko, znače da postoje i četiri pravosudna sistema. Pored toga, institucija

Visokog predstavnika predstavlja specifičnost jer on raspolaže praktično neograničenim ovlaštenjima da donosi izvršive odluke, a da za njih ne snosi odgovornost niti za njih postoji pravni lijek, što takođe ograničava vladavinu prava jer nije garantovana nezavisnost pravosuđa u odnosu na ovu međunarodnu instancu.

Ne postje pravni propisi niti direktni mehanizmi koji bi omogućili uticaj izvršne ili zakonodavne vlasti u djelovanje pravosuđa. No, uz Visokog predstavnika, čija ovlaštenja ozbiljno dovode u pitanje nezavisnost sudstva, problematičan je i sistem finansiranja sudova. Opštinski i kantonalni sudovi u Federaciji BiH se finansiraju iz kantonalnih budžeta što ih čini ovisnim od izvršne i zakonodavne vlasti. Ovo limitira i jednak pristup pravdi građana BiH, ali i efikasnost sudova jer oba faktora zavise od finansijskih mogućnosti i volje vlasti da usmjere sredstva pravosuđu.

I pored provedenih reformi, mora se konstatovati da je vrijeme koje protekne od iniciranja postupka do pravosnažne odluke predugo što je u direktnoj suprotnosti sa članom 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima koji definiše i garantuje svakom građaninu pravo na fer postupak. Nerazumno dugi procesi su dijelom posljedica velikog broja neriješenih slučajeva koje su sudovi naslijedili. Istu ispriku sudije koriste i kod probijanja rokova za zakazivanje ročišta što je nerijetka pojava. Dalje, dugotrajnost postupaka proističe i iz prečestog vraćanja predmeta na prvostepene sudove od strane okružnih i kantonalnih sudova u žalbenom postupku. Nepripremljenost sudija odnosno njihovo upoznavanje sa sadržajem predmeta na samom ročištu takođe spadaju u razloge zbog kojih se pojedini predmeti nedopustivo dugo vode pred sudovima. Ovdje treba napomenuti i to da se ponekad zbog neuređenosti predmeti vraćaju advokatima što je neprihvatljivo i krajnje neprofesionalno. Inače, edukacija advokata se smatra jednom od najslabijih karika sistema pravosudne reforme. Sudovi ne postupaju prema zakonu ni onda kada bi, zbog karatera spora, njih trebalo rješavati po hitnom postupku kao što je to slučaj kod ometanja posjeda, prava na dom, prava na raspolaganje imovinom, radnim sporovima, alimentaciji...

Neizvršavanje pravosnažnih sudskih presuda spada, izađu ostalih, u povrede prava na efektivan pravni lijek. Naime, ne postoji valjano pravno sredstvo koje bi omogućilo apelantu da se žali na neizvršenje presude.

Postojanje više pravnih sistema ilustruje i podatak da se u zemlji primjenjuje čak pet krivičnih zakona: Krivični zakon bivše SFRJ koji se primjenjuje u entitetima na neke slučajeve ratnih zločina, novousvojeni Krivični zakon BiH iz 2003. godine, te iste godine usvojeni krivični zakoni Republike Srpske, Federacije BiH i Brčko distrikta. Kada se radi o suđenjima za ratne zločine, primjena različitih zakona dovodi do toga da se za ista djela neko može osuditi najvišom kaznom od 20 godina zatvora ako se primjenjuje KZ bivše SFRJ, ali i 40 godina zatvora ako se primjenjuje KZ BiH! Primjena različitih zakona i različita sudska praksa nisu prihvatljivi sa stanovišta obaveze države da jednako tretira sve građane te bi s toga trebalo harmonizovati postojeće zakone i praksu.

Novi zakoni o krivičnom postupku kao i drugi procesni zakoni imali su za cilj skraćivanje postupaka pred sudovima i povećanje efikasnosti sudova. No, uvođenje novina koje znače uspostavu neke kombinacije kontinentalnog i anglosaksonskog prava u velikoj su mjeri naglasili značaj i ulogu branioca u toku procesa. Ovo je otvorilo pitanje kompetentnosti i osposobljenosti advokata s jedne strane, ali i mogućnosti stranaka da angažuju sposobne i implicate skupe advokate. Ova situacija ozbiljno dovodi u pitanje pravo na fer postupak jer iz prakse proizilazi da samo oni koji mogu da plate dobrog advokata mogu računati na fer i pravedan postupak. Ako se ovome doda nepostojanje pravne pomoći siromašnim i socijalno ugroženim onda zaključak po kome je pravda dostupna samo bogatim nije daleko od istine.

Kada je riječ o pravosuđu u Bosni i Hercegovini, upada u oči da gotovo i nema procesuiranja organizovanog kriminala iako mediji vrve od informacija vezanih upravo za ove pojave. Tužilaštva ne reaguju na ovaj vid kriminala što bitno utiče kako na ugled pravosuđa tako na povjerenje koje građani imaju u pravosudni sistem.

Slučaj Jurišić

Praznina nastala prestankom važenja Pravila rimskog puta najdirektnije se odrazila na slobodu kretanja u regionu u slučaju bosanskohercegovačkog građanina Ilije Jurišića koji je 11. maja 2007. uhapšen na beogradskom aerodromu u Republici Srbiji pod sumnjom da je počinio ratni zločin 1992. godine u Tuzli.

Pravila rimskog puta su nalagala da svaka optužnica za ratni zločin počinjen na prostoru bivše Jugoslavije mora ići na provjeru u Haški tribunal koji bi onda donosio odluku da li predmet zadržava u svojoj nadležnosti ili ga ustupa pravosuđima zemalja u regiji. Namjera je bila da se onemogućće vlasti u regiji da traganje za ratnim zločinima zloupotrebljavaju u dnevno-političke svrhe. Tako je i predmet „Tuzlanka kolona“ u kojem se nalazi i ime Ilije Jurišića nakon analize Haškog tužilaštva 2004. vraćen na postupanje pravosudnim institucijama BiH čime je utvrđena nadležnost.

Nažalost, od tog trenutka Tužilaštvo BiH nije uradilo gotovo ništa na ovom predmetu. Naredba Tužilaštva BiH o provođenju istrage u ovom slučaju uslijedila je tek tri dana nakon hapšenja Jurišića u Beogradu, a u odnosu na vrijeme kada je predmet vraćen pravosuđu BiH sa zakašnjenjem od tri i po godine.

Iz analize kompletnog slučaja sasvim je očigledno da je Iliji Jurišiću onemogućeno pravo na fer i pravičan sudski postupak, da je on dvostruka žrtva; inertnosti bosanskohercegovačkog tužilaštva i vlasti i ignorantskog odnosa pravosudnih organa Srbije spram konvencija koje regulišu ovu oblast. Dokumentacija svjedoči da paralelna istraga u slučaju «Tuzlanska kolona» teče danas i u Bosni i Hercegovini i u Srbiji. Tome je sigurno doprinijela i činjenica da Nepostojanje bilateralnih sporazuma između Srbije i BiH.

Analiza je dalje pokazala da je došlo i do kršenja Međunarodne konvencije o prijenosu postupaka o krivičnim stvarima (članovi 30. i 31.) koju su potpisale i BiH i Srbija.

I posljednja intervencija Tužilaštva BiH od 18. januara 2008. svjedoči o upornom odbijanju pravosudnih organa Republike Srbije da ispoštuju odredbe Konvencije o prenosu postupaka u krivičnim stvarima. Naime Tužilaštvo BiH – Odjel za ratne zločine uputilo je pismo Okružnom sudu u Beogradu – Veće za ratne zločine u kome se traži ustupanje predmeta Jurišić, navodeći da krivični postupak u Beogradu i naredba o sprovođenju istrage protiv 11 lica među kojima je i Ilija Jurišić svjedoče o pluralitetu krivičnih postupaka povodom istog događaja.

Ovome treba dodati i činjenica da su istražni organi Srbije, ne pokušavajući doći do osumnjičenih lica pozivajući se na sporazum koji postoji između Srbije i BiH, raspisali i međunarodne potjernice što je još više uticalo na ograničavanje slobode kretanja u ovom regionu.

Pokretanje konsultativne procedure u ovom slučaju je neophodno zbog načela ne bis in idem čija je svrha da se spriječi da bilo ko bude optužen i da mu se sudi više od jednom za isto krivično djelo.

Razmatrajući žalbu advokata Ilije Jurišića, te molbu Ministarstva pravde BiH, Vrhovni sud Srbije je ukinuo rješenje Okružnog suda u Beogradu kojom je molba Ministarstva pravde BiH o ustupanju predmeta Ilija Jurišić odbijena. Vraćajući predmetu prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje Vrhovni sud je upozorio Okružni sud u Beogradu da prilikom ponovnog odlučivanja ima u vidu da je riječ o krivičnom djelu počinjenom na teritoriji BiH i da je u BiH pokrenut krivični postupak u istom predmetu. Iako se u svom rješenju Okružni sud pozivao na član 537 ZKP Srbije Vrhovni sud je ocijenio da se taj član odnosi na krivična djela koja je na teritoriji Srbije izvršio stranac koji ima prebivalište u stranoj državi. Na ove preporuke Vrhovnog suda Srbije Okružni sud u Beogradu se u cijelosti oglušio. Sasvim je jasno da je cijeli slučaj ispolitiziran i da pravosudni organi Srbije krše i svoje propise.

Da Bosna i Hercegovina nema razređene mehanizme zaštite svojih građana u situacijama kada su oni uhapšeni u inostranstvu potvrđuje i činjenica da je zvanična delagacija Parlamentarne skupštine BiH tek osam mjeseci od pritvoranja posjetila Iliju Jurišića i sastala se sa predstavnicima srbijanskih vlasti.

Iako je Ilija Jurišić narušenog zdravstvenog stanje Okružni sud u Beogradu uporno odbija mogućnost njegovog puštanja da se brani sa slobode iako osumnjičeni izražava spremnost da ostane na dispoziciji pravosudnim organima Srbije na taj način što bi prihvatio neku vrstu kućnog pritvora dok boravi u stanu svog sina u Beogradu.

Uvid u dokumentaciju predmeta otkrio je da ni lični podaci građana BiH nisu zaštićeni u skladu sa međunarodnim dokumentima koji regulišu ovu oblast. Naime, bez znanja državnih organa BiH podaci o Jurišiću su iz baze CIPS-a dostavljeni Srbiji posredstvom institucija Republike Srpske

Položaj stranaca, azilanata i pitanje državljanstva

Odlukom Vijeća ministara Bosne i Hercegovine 16.02.2006. formirana je Državna komisija za reviziju odluka o naturalizaciji stranih državljana sastavljena od 9 članova, od toga 6 domaćih i 3 međunarodna predstavnika. Sredinom februara 2008. godine Komisiji istiće mandat.

Tokom dvije godine mandata Komisija je provjeravala državljanstva izdata osobama porijeklom van granica bivše Jugoslavije. Obradeno je 1255 predmeta. Rješenjima Komisije oduzeto je 661 državljanstava stečeno od 6. aprila 1992. godine do kraja 1995. godine, većinom osobama afro-azijskog porijekla.

U smislu važećeg zakona ova lica se smatraju strancima i bili su dužni da se u roku od 15 dana od dana uručenja rješenja, odnosno objavljivanja u Službenom listu BiH, prijave kod Službe za poslove sa strancima, radi regulisanja svoga statusa. Dio njih, ukupno 15, podnijelo je zahtjeve, a veći dio koji je u posjedu CIPS-ovih dokumenata, nalazi se, po svemu sudeći, van BiH.

Prema podacima Dragana Mektića, direktora Službe za poslove sa strancima, od 15 zaprimljenih zahtjeva četiri su riješena pozitivno, odnosno odobren je boravak po osnovu braka sa državljanicama BiH. Isto toliko je odbijeno i tu su u toku postupci po žalbi, upravni sporovi. Tek u slučaju donesenih negativnih odluka ove osobe imaju mogućnost da podnose zahtjeve za azil.

Helsinški komitet za ljudska prava u BiH je putem javnih saopštenja u više navrata upozoravao da procedure oko utvrđivanja i eventualnog oduzimanja državljanstava i dalji postupci u vezi s tim zahtijevaju odgovoran i krajnje ozbiljan pristup posebno sa stanovišta zaštite ljudskih prava. Od nadležnih vlasti je traženo da obezbijede zakonski okvir kojim će se garantovati da se odluke o oduzimanju državljanstava donose na temelju međunarodnih standarada u skladu sa principima pravičnog procesa kao i proceduralnu zaštitu uključujući pravo na žalbu. Pisma ovakvog sadržaja upućena su kako resornom ministru tako i nizu drugih državnih dužnosnika koji su uključeni u proces revizije državljanstva. Radi ilustracije, Sud Bosne i Hercegovine je uvažio tužbu Kamela Ben Karraya¹ kome je Državna komisija za reviziju odluka o naturalizaciji stranih državljana oduzela BH državljanstvo. O radu Državne komisije govori i stav u navedenoj Presudi o tome da se osporeno rješenje Komisije temelji na „...pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju...“ te „...na pogrešnoj primjeni materijalnog prava“.

Helsinški komitet je takođe tražio od vlasti u BiH da se ne deportuju, ne izruče ili na drugi način ne prebace osobe kojima je oduzeto državljanstvo u bilo koju zemlju gdje mogu biti izloženi riziku kršenja njihovih ljudskih prava, uključujući smrtnu kaznu, mučenje ili nehumano i ponižavajuće postupanje i kažnjavanje. To bi značilo kršenje člana 3 Evropske konvencije i povlači direktnu odgovornost zemlje koja vrši deportaciju.

U 2007. godini je deportovana samo jedna osoba, alžirac Atau Mimun. Javnost je putem medija upoznata da se uskoro očekuje veći broj deportacija građana kojima je oduzeto državljanstvo.

Za predmete naturalizacije koji se vode ili koji su okončani pred Državnim sudom, karakteristično je da su tužbe podnesene većinom od strane osoba afro-azijskog porijekla (samo 3 osobe od 40 predmeta naturalizacije nisu navedenog porijekla). Dio njih se obratio i Helsinškom komitetu za ljudska prava BiH i zatražio zaštitu svojih prava

Do kraja 2007. godine pred Državnim sudom BiH našlo se ukupno 40 predmeta naturalizacije. U toku 2006. godine kod ovog suda bilo je zaduženo šest, a u 2007. godini 34 predmeta. Tokom 2006. godine riješena su četiri, a u 2007. tri predmeta naturalizacije – ukupno sedam.

Od do sada sedam riješenih, u dva slučaja su tužbe uvažene i predmeti vraćeni donosiocu konačnog upravnog akta na ponovno odlučivanje, dok su u pet predmeta tužbe odbijene, što znači da su rješenja postala izvršna.

Značajno je napomenuti, da nakon što Sud BiH donese odluku, odbijeni tražilac azila ima mogućnost da se obrati Ustavnom sudu ukoliko su povrijeđena njegova prava iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ustavni sud putem privremene mjere može zaustaviti deportaciju.

Do sada su odbijeni svi zahtjevi pred Ustavnim sudom za donošenje privremene mjere.

Postavlja se pitanje da li je obraćanje Ustavnom sudu djelotvoran pravni lijek, odnosno da li je efikasnije obratiti se Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu na osnovu Pravila 39.²³

---

¹ Presuda broj: U-844/07 od 10.01.2008. godine

² Privremene mjere koja podrazumjeva da se osoba koja se pozvala na ovo pravilo ne smije deportovati prije odluke suda i to samo ako postoji rizik nastupanja nenadoknadive štete, odnosno, neprimjenjivanja člana 3. i izuzetno člana 6. Evropske Konvencije.

Pravnoj službi Helsinškog komiteta za ljudska prava u Bosni i Hercegovini obratila se grupa građana porijeklom sa Kosova koji su zatražili zaštitu svojih prava zbog nemogućnosti regulisanja svog statusa – dobijanja dozvole za boravak u BiH, odnosno nemogućnosti uknjižbe kupljene nekretnine u zemljišne knjige čime bi stekli uslove za dobijanje i dozvole za boravak u BiH.

Većina njih je, dakle, dolaskom u Bosnu i Hercegovinu, nakon izbivanja oružanih sukoba na Kosovu 1998/99 godine, dobila status privremenog prihvata. Od ukupno evidentiranih 3.055 lica, uključujući i one smještene u kampove, njih oko 2.000 su u međuvremenu kupili u BiH kuću ili stan. Ipak, samo pedeset posto njih uspjelo je regulisati pravo vlasništva ili dobiti državljanstvo. U nedostatku adekvatne pravne regulative to su mogli učiniti, kako to navodi jedan od tražitelja zaštite prava u Pravnoj službi HK, samo „raznim štelama“.

Preostalih oko 1.000 osoba sa kupljenom nekretninom ne vidi izlaz iz sadašnje situacije. Helsinški komitet, koji kontinuirano prati tok rješavanja statusa ovih tražitelja zaštite prava je u svom godišnjem izvještaju za 2006., a i u izvještajima prethodnih godina, izražavao zabrinutost zbog višegodišnjeg nepoduzimanja mjera na rješavanju statusa ovih lica. Predstavnici Komiteta imali su niz sastanaka sa nadležnim ministarstvima gdje se govorilo o ovom problemu, ali i teškom položaju u kojem se nalaze boraveći u neadekvatnim kampovima.

Za osobe porijeklom sa Kosova koje su uživale status privremenog prihvata do 30. 09. 2007. država ni nakon devet godina nema rješenje. Vijeće ministara BiH, u okviru svoje nadležnosti, moralo bi hitno donijeti odluku kojom se rješava status lica sa privremenim prihvatom – u suprotnom jednoj velikoj grupi ljudi prijeti deportacija.

Pravna služba je prilikom obrade predmeta tražitelja prava prepoznala dvije grupe osoba sa neriješenim statusom:

U prvoj grupi su osobe smještene u kampovima i većinom su pripadnici romske nacionalnosti, a ujedno su i tražitelji azila. U drugoj grupi su lica koja su se na izvjestan način integrisala u društvo. Oni imaju privatni smještaj - većina je dolaskom u BiH kupila stanove ili kuće, imaju primanja (lične penzije ili dr.) i zapravo su lica koja nisu koristila prava iz statusa osoba na privremenom prihvatu i nisu bila na teretu države niti jedan dan. Za sve njih je karakteristično da im sud ne dozvoljava uknjižbu imovine u zemljišne knjige, što je suprotno kako Zakonu o zemljišnim knjigama tako i članu 1. Protokola I uz Evropsku konvenciju.

Karakteristično je za dio osoba iz druge grupe, njih oko 1.000, da se deklarišu kao Bošnjaci, da svoj boravak regulišu trenutno sa tzv. bijelim kartonima i da zapravo žele dvojno državljanstvo, a ne da se njihov status rješava kao status stranaca ili tražitelja azila.

Za obje grupe je karakteristično da su kao lica sa privremenim prihvatom, u kampovima prije svega, dovedeni u situaciju da nakon isteka roka 30.09.2007. godine budu deportovani.

U više navrata ukazivali smo na činjenicu da se ove grupe građana nalaze u diskriminirajućem položaju. Prema međunarodnim standardima status lica na privremenom prihvatu ograničen je na tri godine. Nažalost, ni nakon punih devet godina problem ovih ljudi nije riješen. Država još nema zakonska rješenja i njihov status je ponižavajući.

---

³ Evropski sud za ljudska prava u Strazburu donio je odluku o privremenoj zabrani izгона Imada el-Husina, poznatijeg kao Abu Hamza (Ap.no 3727/08 od 29.januara 2008.) tražitelja zaštite prava kod HK u BiH. Privremena mjera zabrane izгона bit će na snazi sve dok ne prođe sedam dana od dana kada se Abu Hamzi uruči konačana odluka Ustavnog suda BiH, pred kojim se razmtra njegova apelacija (no. AP 1222/07).

Ministarstvo bezbjednosti BiH 1.12.2005. godine nagovijestilo mogućnost pretvaranja njihovog statusa, posebno lica na privremenim prihvatu smještenih u kampovima, većinom Roma, u tražitelje azila. Postupak je još u toku, rješava se po zahtjevima za azil. Mađutim, do danas niti jednom tražitelju azila nije pozitivno riješeno. Druge mjere nisu poduzimane ispred nadležnih ministarstva u cilju rješavanja statusa ovih osoba.

Bilo bi nužno da Vijeće ministara, u okviru svoje nadležnosti, hitno donese odluku kojom se rješava status lica sa privremenim prihvatom nakon 30.09.2007. godine, bilo produženjem roka ili na drugi način.

Tokom 2007. godine podneseno je ukupno 145 zahtjeva za azil za 568 osoba. Ni jedan zahtjev nije riješen pozitivno, 48 ih je odbijeno, rješavanje 21 postupka je obustavljeno jer se tražitelji azila nisu javili za registraciju ili intervju, a postupak u vezi sa 97 zahtjeva je u toku. Neshvatljivo je da država Bosna i Hercegovina od sticanja nezavisnosti, nije uvažila niti jedan zahtjev za azil.

Svi tražitelji azila smješteni su u kampovima Salakovac i Rakovica, uz napomenu da su iz kampa Petrovac, a radi smanjenja troškova, premješteni u ostala dva kampa. Sada je centar Rakovica određen za smještanje isključivo tražitelja azila i tu je smješteno ukupno 175 osoba. Krajem 2008 godine trebalo bi da se krene sa realizacijom izgradnje Azilantskog centra.

U Salakovcu su smještene osobe koje su imale priznat izbjeglički status do 2008. godine. Ukupno oko 250 lica. Prema nacionalnoj pripadnosti 61% čine osobe koje se izjašnjavaju kao Bošnjaci, 21% su Romi, 7% Albanci i ostali. Svi su sa Kosova.

Ovoj grupi priznatih izbjeglica Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice ne izdaje rješenja o njihovim priznatim pravima, a time se ovim osobama uskraćuje korištenje prava na pravni lijek, što je u suprotnosti sa direktivom EU. Ovo pitanje treba hitno riješiti novim prijedlozima zakona koji su na čekanju i još nisu usvojeni od strane Parlamenta.

Pokrenuta je aktivnost da država izdvoji određena sredstva kao stimulaciju za dobrovoljni povratak ovih osoba, a da pri tome se ne vodi istinski računa o njihovoj bezbjednosti. Primjera radi: Romi koji su pomagali Srbima bili bi sigurno dovedeni u opasnost ako bi silom bili vraćeni na Kosovo.

Obrazovanje

Sistem obrazovanja u Bosni i Hercegovini je u velikoj mjeri podijeljen. Djeca školskog uzrasta se razdvajaju po osnovu etničke, a vrlo često i političke pripadnosti njihovih roditelja, tako da je u praksi prisutna otvorena segregacija i aparthejd.

Bosna i Hercegovina je u postratnom periodu ušla u proces reforme obrazovnog sistema, koji se temelji na dokumentu Poruka građanima Bosne i Hercegovine – Reforma obrazovanja u BiH a potpisali su ga svi ministri obrazovanja na sastanku Vijeća za provedbu mira u Briselu, 2002. godine. Dakle, riječ je o dokumentu što su ga potpisale i prihvatile sve obrazovne vlasti u Bosni i Hercegovini. Cilj reforme obrazovanja je da se osiguraju uslovi za kvalitetno obrazovanje svakom djetetu u integrisanim multikulturnim školama, na svim nivoima, gdje se poštuju prava sve djece, bez političkih, vjerskih, kulturnih i drugih predrasuda i diskriminacije.

Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini iz 2003. godine uređuje principe predškolskog, osnovnog, srednjeg obrazovanja i odgoja; obrazovanja odraslih; osnivanja i funkcionisanja institucija: organizovanja dopunske nastave za djecu bosanskohercegovačkih državljana u inostanstvu. Zakonom se, pored ostalog, utvrđuju i regulišu Opšti ciljevi obrazovanja kao univerzalnih vrijednosti demokratskog društva, proizašli iz opšteprihvaćenih vrijednosti zasnovanih na specifičnostima nacionalne, historijske, kulturne i vjerske tradicije naroda i nacionalnih manjina koji žive u BiH. Prvi cilj u obrazovanju je „omogućavanje pristupa znanju kao osnovi za razumijevanje sebe, drugoga i svijeta u kojem žive djeca, a krajnji cilj je uključivnje u proces evropskih integracija“.

Svi entitetski, kantonalni i zakoni Brčko Distrikta BiH, kao i drugi odgovarajući propisi iz oblasti obrazovanja, trebali su biti usklađeni sa odredbama ovog zakona u periodu od tri mjeseca, čime bi pravni okvir bio zaokružen. Međutim, usaglašavanje postojećih ili izrada novih podzakonskih akata u ovoj oblasti, koji treba da osiguraju lakšu i bržu implementaciju principa i ciljeva, utvrđenih okvirnim zakonom, još nije završeno.

Okvirnim zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju predviđen je mehanizam uspostave agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje u BiH, koja bi imala obavezu koordiniranja, praćenja i istraživanja procesa u odgojno-obrazovnom sistemu Bosne i Hercegovine. Ovaj mehanizam trebalo je urediti posebnim zakonom o agenciji. Kao posebne zakonske oblasti predviđeni su predškolsko obrazovanje u BiH i oblast stručnog obrazovanja i obuke. Nažalost, još nisu usvojeni, a Zakon o visokom obrazovanju usvojen je tek 2007. godine.

Djeci povratnika u prijeratna mjesta boravka je trebalo osigurati svu pomoć za upis, pohađanje i nastavak daljeg obrazovanja. Ured Visokog predstavnika sa organima vlasti BiH donosi Privremeni sporazum o ostvarivanju posebnih potreba i prava djece povratnika (2002), kojim se utvrđuje šest ključnih ciljeva za osiguranje održivog povratka u ranija mjesta prebivališta.

Jedan od ovih ciljeva je i: „omogućiti djeci povratnicima da izučavaju tzv. 'nacionalnu grupu predmeta' prema nastavnom programu i planu koji oni odaberu, a ostale predmete... po lokalnom programu“.

Ovaj cilj, koji su bosanskohercegovački političari i vlasti različito tumačili i primjenjivali, na kraju je doveo do toga da danas imamo 54 škole nazvane „Dvije škole pod istim krovom“ i razdvajanja djece po osnovu etničke, vjerske i pripadnosti različitim konstitutivnim narodima.

Tako se u ove 54 škole cjelokupni programi i nastavni planovi izvode na hrvatskom jeziku za učenike hrvatske, odnosno na bosanskom za učenike bošnjačke nacionalnosti. Ovo se odnosi i na profesore. U ovako ustrojenim školama djeca i profesori nemaju čak ni fizičkog kontakta, jer se koriste posebnim ulazima u školske zgrade, nastava se izvodi u različitim smjenama, podijeljeni su po spratovima škola itd.

Zbog ovakvog stanja, djeci je onemogućeno da uče o „drugom i drugačijem“, što je u suprotnosti sa Opštim ciljevima obrazovanja iz Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju, kao i svim međunarodnim dokumentima koji tretiraju ovu oblast.

Političari ovu praksu izvođenja nastave po dva nastavna plana i programa opravdavaju očuvanjem „prava na sopstvenu kulturu i jezik“.

Klub poslanika iz reda hrvatskog naroda pred Ustavnim sudom Federacije BiH je podnio zahtjev u kojem traži da se „zaštita vitalnog nacionalnog interesa garantira u obrazovanju isključivo nastavnim planom i programom na hrvatskom jeziku“.

Ustavni sud Federacije BiH je utvrdio da „osporene odredbe Zakona ne dovode niti jedan od konstitutivnih naroda u neravnopravan položaj, niti vode asimilaciji i majorizaciji pojedinih naroda. U protivnom bilo koje drugo zakonsko rješenje, kao na primjer rješenje kojim bi se dozvolila mogućnost izvođenja nastave isključivo na hrvatskom, odnosno bosanskom, odnosno srpskom jeziku, predstavljalo bi kršenje ustavnog principa o jednakopravnosti svih službenih jezika u Federaciji BiH i dovelo bi do povrede vitalnih interesa drugih konstitutivnih naroda, tj. onih naroda na čijem se jeziku u datoj školi ne bi izvodila nastava“.

Sigurno je da škole ili razredi u kojima su učenici podijeljeni po osnovu nacionalne pripadnosti nisu garancija za razvoj univerzalnih demokratskih vrijednosti. Preduslovi koji doprinose stvaranju društva zasnovanog na vladavini zakona i poštivanju ljudskih prava su: dosljedni nastavno-naučni programi, adekvatni udžbenici i kompetentni i profesionalni prosvjetni radnici, adekvatna nastavna učila i edukacija svih aktera u obrazovanju.

Treba napomenuti da je došlo do izvjesnog napretka u obrazovnom sistemu, samim tim što je napravljena odgovarajuća koordinacija između 14 ministara obrazovanja. Postignuto je dogovor da se uklone diskriminirajući simboli u školama, kao i iritirajući nazivi škola. Međutim, ove napore treba i dalje poduzimati, kako bi u svim školama u Bosni i Hercegovini do kraja bio ispoštovan ovaj kriterij. Za pohvalu su i koraci koji su preduzeti kako bi se učenicima obezbijedili zajednički udžbenici historije i geografije, te utvrdilo jedinstveno, zajedničko jezgro nastavnog plana i programa, kao i prava nastavnika i učenika da se koriste vlastitim jezikom. Nažalost, usvojeni zakonski projekti, akcioni planovi i programi, kao i obaveze koje država Bosna i Hercegovina ima prema međunarodnim standardima, a odnose se na oblast obrazovanja, samo djelomično daju rezultate na terenu.

Stoga svi akteri odgojno-obrazovnog procesa, kao i stručna i akademska javnost moraju uložiti više napora i koordinirajućom akcijom riješiti probleme vezane za temeljnu reformu obrazovanja, a prije svega eliminisati praksu „dvije škole pod jednim krovom“, kako bi djeca koja rastu i obrazuju se prestala biti u izolaciji od drugih i drugačijih, čime bi se stvorili preduslovi za bolje razumijevanje i komunikaciju sa svojim susjedima, a time i ostalim građanima ujedinjene Evrope kojoj težimo.

Prava žena

Žene u Bosni i Hercegovini su i dalje izložene različitim oblicima diskriminacije i suočene su sa brojnim preprekama u ostvarivanju svojih prava.

Iako čine više od polovine ukupnog stanovništva zemlje, žene nisu zastupljene u tom omjeru u procesima donošenja političkih odluka, ekonomskih i političkih reformi. Na nivou BiH, u državnoj vladi nema žena na položaju ministara, a samo su dvije na poziciji zamjenika ministara. Od 42 poslanika u Zastupničkom domu Parlamentarne skupštine BiH šest su žene. U Visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH od 15 zaposlenih šest su žene, a u Sudu BiH od 23 zaposlena devet su žene. U policiji, vojnim strukturama kao i u državnoj graničnoj službi na odgovornim pozicijama nema nijedne žene.⁴

---

⁴ Podaci Agencije za statistiku BiH

Ženama nisu jednako dostupne mogućnosti za puno učestvovanje ni u mnogim drugim područjima društvenog ekonomskog života. U ukupnom broju zaposlenih 38% su žene. Mobing na radnom mjestu, seksualno uznemiravanje, mentalno maltretiranje, nejednake plate, sve to predstavlja oblike diskriminacije i marginalizacije žena, i to u svim radnim sredinama – od državnih organa uprave, javnih ustanova i preduzeća do privatnih firmi.

Ilustrativni su sljedeći slučajevi:

- N.N. dobija ponudu od svog poslodavca da se nađu na kafi poslije radnog vremena kako bi se bolje upoznali i razmotrili mogućnosti za njeno poslovno napredovanje. Kako odbija ovu ponudu, pod izgovorom da je firma pred stečajem, ona prva dobija otkaz;
- N.N. neprekidno radi od 1992. na najjednostavnijim poslovima u svojoj firmi i nakon uobičajenog sistematskog zdravstvenog pregleda, šefica je tjerala na bolovanje. Nakon što je donijela ljekarske nalaze, koji su bili uredni, pribjegava se drugim ponižavajućim sredstvima kako bi se ova osoba natjerala da zatraži odlazak u penziju;
- N.N. je dala otkaz ugovora o radu zbog zlostavljanja na poslu. Pismeno se obraćala Inspekciji rada, koja nije ništa učinila. Pokrenula je i tužbeni zahtijev kod nadležnog kantonalnog suda. Sud je ustanovio „da je postojalo zlostavljanje, ali da ne postoji način na koji bi se zlostavljač kaznio, jer on nije u svojstvu službenog lica u smislu zakonske definicije, odnosno nije imenovan ili izabran, te stoga njegove radnje ne stiču bitna obilježja navedenih krivičnih djela“. N.N. je u kasnijem periodu bila pod nadzorom neuropsihijatra.

Pristup tržištu rada ženama je otežan u odnosu na muškarce: 34,9% žena nema zaposlenje, a više od 60% nije obuhvaćeno zdravstvenim osiguranjem. Izrazito je težak položaj žena Romkinja – 90% nema nikakav pristup zdravstvu, socijalnoj zaštiti, zaposlenju. Ništa bolji status nemaju ni žene koje žive na selu.

Na nivou države, entiteta i Brčko Distrikta BiH ne postoje mjere i planovi za rješavanje ovih problema, niti programi za zapošljavanje žena.

Poseban problem bosanskohercegovačke stvarnosti su pojava trgovine ženama u svrhu seksualnog iskorištavanja i nasilje u porodici. Kada se radi o trgovini ljudima, činjenica je da se u ovom kriminalnom lancu sve češće regrutuje domaća ženska populacija, uključujući i maloljetnice.

U BiH su nevladine organizacije formirale skloništa za žrtve nasilja, odnosno Kuće spasa za žrtve traffickinga. Ove kuće se nalaze u Mostaru, Bijeljini, Modriči, Banjoj Luci, Bihaću, Sarajevu i Zenici. Takođe su otvoreni i SOS telefoni za žrtve nasilja – dostupni su 24 sata dnevno.

U Sarajevu su u 2007. godini na SOS liniji zabilježena 822 poziva, a smještajne kapacitete skloništa koristilo je 113 osoba: 41 žena, 55 djece, 14 mladih neudatih djevojaka i dvije strane državljanke sa jednim djetetom.

U Bihaću je u istom periodu u kući spasa našlo utočište 98 osoba: 45 žena i 45 djece, te osam maloljetnica, žrtava traffickinga, od kojih su dvije iz Hrvatske. Za pomoć su se obratila i dva muškarca.

U Mostaru je našlo utočište šest državljanke BiH, žrtava traffickinga, i devet žrtava porodičnog nasilja.

U Modriči su u Sigurnoj kući bile smještene 92 žene i 114 djece, od kojih je 18 bilo bez roditeljske pratnje.

U Bijeljini su u proteklom periodu zabilježene četiri žrtve trgovine ljudima, i to dvije maloljetnice iz Bosne i Hercegovine i dvije strane državljanke (Srbija i Ukrajina).

Ovi podaci⁵ su samo ilustracija kolika je učestalost nasilja u porodici i trgovine ljudima u BiH. Treba uzeti u obzir i činjenicu da znatan broj ovakvih slučajeva ostaje neprijavljen.

Nasilje nad ženama u većini slučajeva ostaje u krugu porodica. Uzroci šutnje su patrijahalna tradicija, strah od osude lokalne sredine te prisutni stereotipi o mjestu i ulozi žene, te prijetnja samog nasilnika ili njegove porodice itd.

Izrazit primjer je slučaj N.N. udate za čovjeka alhoholičara koji je nju i osamnaestomjesečnu kćerku svakodnevno fizički maltretira. Njegovi roditelji i brat prijete da će joj oduzeti dijete ukoliko se bilo kome obrati za pomoć ili nekom ispriča šta se dešava u toj porodici, „a može je i mrak progutati“.

Ženska ljudska prava i jednakpravnost spolova za političke lidere i Vlasti u BiH ne predstavljaju pitanja kojima bi se trebalo ozbiljnije baviti sa aspekta ispunjavanja preuzetih međunarodnih obaveza i odredaba domaćih ustava.

BiH, kao potpisnica UN-ove Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, dobila je niz preporuka i prijedloga mjera koje vlasti trebaju poduzeti kako bi unaprijedile političke, zakonodavne, ekonomske i kulturne prakse u poštivanju ženskih ljudskih prava i ostvarenje ravnopravnosti spolova.

Nadležni komitet UN-a je, pored ostalog, izrazio zabrinutost zbog nedovoljne zastupljenosti žena u procesima donošenja odluka, kao i nedovoljne zastupljenosti žena u izvršno-zakonodavnim i upravnim tijelima, državnim kompanijama, ali i rukovodstvu političkih stranaka, te prema pitanju zapošljavanja žena, pristupa zdravstvenim uslugama i slično.

Zabrinutost je iskazana i u vezi sa problemom trgovine ženama, iako je usvojen izvjestan broj pravnih i drugih mjera, kako bi se iskorijenila trgovina ljudima.

BiH se obavezala i na provedbu ciljeva sadržanih u Milenijskoj deklaraciji – političkom dokumentu UN-a, koji se, između ostalog, zalaže za ravnopravnost spolova i osnaženje položaja žena. Smanjenje siromaštva, sveobuhvatnije obrazovanje, unapređenje zdravlja, borba protiv HIV/AIDS i drugih bolesti, zaštita čovjekove okoline i unapređenje globalnog partnerstva za razvoj zavise u velikoj mjeri, prema ovom dokumentu, od poboljšanja položaja žena.

Protokolom 12 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda regulisana je zabrana diskriminacije po osnovu spola, a Preporuka (2003/3) o uravnoteženom sudjelovanju žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju, te Rezolucija 176 (2004) koja uvodi načelo ravnopravnosti spolova na lokalnom i regionalnom nivou – antidiskriminacioni su dokumenti i osnova zakonodavstva zemalja članica Evropske unije.

Ustavom BiH zabranjene su sve vrste diskriminacije, pa i po osnovu spola. Usvojen je Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH, kojim se definiše način zaštite od diskriminacije na osnovu

---

⁵ Podaci dobijeni iz organizacija: „Budućnost“, Modriča; „Žene sa Une“, Bihać; „AD Barselona“, Sarajevo; „Lara“, Bijeljina i „Žena BiH“, Mostar.

spola i obezbjeđuje okvir jednakih mogućnosti za žene i muškarce, a entitetskim (Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske) zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, pored ostalog, predviđene su zaštitne mjere za žrtve nasilja. Krivično zakonodavstvo tretira nasilje kao krivično djelo, kao i radno zakonodavstvo kojim se zabranjuje diskriminacija.

Radi zaštite i promocije ravnopravnosti spolova i praćenja ravnopravnog postupanja prema ženama i muškarcima, uspostavljeni su institucionalni mehanizmi. Na nivou države – Komisija za ravnopravnost spolova Parlamentarne skupštine, Agencija za ravnopravnost spolova Vijeća ministara BiH; Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije. Na entitetskim nivoima i u lokalnim sredinama postoje koordinacije za ravnopravnost polova.

Očigledno, ove institucije do sada nisu bile dovoljno djelotvorne u oblastima za koje su ustanovljene.

Na temelju uvida u stanje ljudskih prava, Helsinški komitet za ljudska prava u BiH upućuje vlastima u Bosni i Hercegovini sljedeće

PREPORUKE

1. Premijeru Vlade Federacije BiH da poduzme mjere na usaglašavanju Zakona o pravima boraca i članova njihovih porodica i Zakona o državnoj službi u Federaciji BiH sa presudama Ustavnog suda Federacije BiH;
2. Premijeru Vlade Republike Srpske Miloradu Dodiku da poštuje odredbe Ustava Republike Srpske prema kojima je garantovano pravo na slobodu izražavanja, slobodu udruživanja i slobodu mirnog okupljanja. Apelujemo na premijera Dodika da prestane sa pritiscima i zastrašivanjem nevladinog sektora, nezavisnih medija i novinara;
3. Parlamentarnoj skupštini BiH da okonča proces transformacije institucije ombudsmana za BiH. Prilikom izbora ombudsmana, potrebno je obezbjediti demokratsku proceduru koja će garantovati da na tu funkciju budu izabrani kompetentni, ugledni, nezavisni pojedinci sa visokim moralnim kvalitetima;
4. Ministarstvu za ljudska prava, izbjeglice i azil da donese konkretne mjere i dinamiku njihovog provođenja kako bi se omogućio povratak svim licima koja to žele i kako bi se ispoštovalo pravo na izbor mjesta stanovanja;
5. Direkciji za evropske integracije, Vijeću ministara i Parlamentarnoj skupštini BiH, da utvrde plan mjera na implementaciji onog dijela Kopenhagenskog dokumenta koji se odnosi na uslove Evropske unije za buduće članice na polju ljudskih prava.
6. Pozivamo vlasti na svim nivoima na otvorenost prema akterima civilnog društva i na viši stepen saradnje sa nevladinim sektorom.